

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У МІСТІ ХАРКОВІ

М. Ю. Онацький

к.і.н., викладач

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

m.j.onatskij@karazin.ua

У статті досліджено стан фестивального туризму в Харкові на сучасному етапі. Проаналізовано проблеми, пов'язані з розвитком музично-фестивального туризму в місті, та запропоновано методи їх подолання. З'ясовано перспективні напрямки розвитку музичного мистецтва з точки зору туристичної привабливості. Розкрито заходи та методи, які сприятимуть збільшенню наповнюваності глядацької аудиторії провідних закладів музичного мистецтва міста. Схарактеризовано заходи, що застосовуються на сучасному етапі для популяризації музичного мистецтва та збільшення кількості відвідувачів і потоку туристів. Доведено, що в місті створено сприятливі умови і базу для напливу туристів до Харкова та динамічного розвитку музично-культурного напрямку туристичного бізнесу.

Ключові слова: музичне мистецтво, туристична привабливість, музично-фестивальний туризм, потік туристів, туристичний бізнес.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМА В ГОРОДЕ ХАРЬКОВЕ

В статье исследовано состояние фестивального туризма в Харькове на современном этапе. Проанализированы проблемы, связанные с развитием музыкально-фестивального туризма в городе, и предложены методы их преодоления. Выявлены перспективные направления развития музыкального искусства с точки зрения туристической привлекательности. Раскрыты мероприятия и средства, способствующие увеличению наполняемости зрительской аудитории ведущих заведений музыкального искусства города. Охарактеризованы мероприятия, которые применяются на современном этапе для популяризации музыкального искусства и увеличения количества посетителей и потока туристов. Доказано, что в городе созданы благоприятные условия и база для наплыва туристов в Харьков и динамичного развития музыкально-культурного направления туристического бизнеса.

Ключевые слова: музыкальное искусство, туристическая привлекательность, музыкально-фестивальный туризм, поток туристов, туристический бизнес.

PRESENT-DAY STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTIVES OF FESTIVAL TOURISM IN KHARKIV

The article investigates the state of festival tourism in Kharkiv at the present stage; it studies the problems related to the development of musical art and festival tourism in the city and the methods for overcoming them; it clarifies perspective trends of the development of musical art in terms of tourist attraction. The author shows the events and means facilitating the increase of the audience of the leading institutions of musical art of the city. The measures used to promote musical art and increase the number of visitors and the flow of tourists are characterized. The author proves that the favorable conditions and the basis for the flow of tourists to Kharkiv and the dynamic development of musical and cultural trends of the tourist business have been created in the city.

Key words: musical art, tourist attraction, music festival tourism, flow of tourists, tourist business.

В умовах незалежності м. Харків виступає не лише одним із найбільших міст України, її науково-освітнім центром, але і одним із провідних осередків культурно-мистецького життя в країні. Харків – це місто, де перетинаються національні та культурні традиції багатьох народів України, справжній сучасний мегаполіс, що розташований у прикордонній зоні, на перетині культурно-національних традицій народів, представники яких мешкають у місті [16]. Напрямоком культури, який протягом десятиліть розвивався в Харкові, є музичне мистецтво.

Одним із явищ, що змінили культурне обличчя сучасного Харкова, виступає його фестивальне життя. В місті проводиться кілька десятків творчих фестивалів, конкурсів, оглядів, різних за жанрами і формами організації. Зокрема одним із найвизначніших творчих фестивалів-конкурсів міста виступає Міжнародний музичний фестиваль-конкурс «Харківські асамблеї», який проводиться восени

кожного року на базі Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського починаючи з 1991 р. В межах даного заходу беруть участь відомі музиканти та виконавці з різних країн Європи та світу: з Німеччини, Швейцарії, Австрії, Франції, Китаю, Росії тощо. Виступи іноземних майстрів музичного мистецтва часто супроводжуються майстер-класами для студентів-початківців. Конкурс юних скрипалів Богодара Которовича проводиться з 1995 р. З 1999 р. у Харкові проводиться престижний Міжнародний конкурс вокалістів імені І. Алчевського. Починаючи з 1990-х рр. проводиться і широко знаний тепер Міжнародний конкурс естрадної пісні імені К. Шульженко [10, с. 657].

Таким чином, харківська школа виконавців класичної музики зміцнила свій престиж і уславила рідне місто в історії культури. Проведення таких фестивалів стало невід'ємною частиною культурного життя сучасного Харкова. Досвід проведення подібних фестивалів, музичних конкурсів та концер-

тів є безумовно позитивним з точки зору розвитку подієвого туризму в місті та в перспективі може стати міцною базою для розгортання такого виду подієвого туризму, як фестивальний туризм, який все частіше з'являється в переліку пропонованих туристичних послуг і поступово завойовує власну аудиторію [7].

Під фестивальним туризмом дослідники переусім мають на увазі короткотермінові (не більше тижня) пізнавальні подорожі з метою відвідати певні події (музичні, культурні, релігійні, спортивні, масово-розважальні) з періодичністю раз на рік [7]. Доволі часто фестивальний туризм розглядається не як окремий вид туризму, а як складова подієвого туризму або івент-туризму (термін вперше було застосовано ще у 1987 р. Департаментом туризму Нової Зеландії) [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Подієвий туризм визначається як вид туризму, який орієнтований на відвідини певного місця в певний час у зв'язку з якоюсь подією. На сьогоднішній день подієвий туризм (event tourism) виступає доволі перспективним видом туризму, який займає другу сходинку за рівнем популярності в Європі. Серед видів подієвого туризму на першому місці знаходяться перш за все фестивалі, які відрізняються за своїм тематичним змістом [4, 6].

Одним із різновидів фестивалів, що приваблюють туристів, виступають музичні фестивалі, конкурси та концертні виступи. Традиція проведення різного роду музичних фестивалів має достатньо глибоке коріння, а музичний туризм без перебільшення можна назвати одним із найдавніших видів туризму на планеті. Щорічно в світі проводиться чимала кількість музичних конкурсів та фестивалів, на які з'їжджається значна кількість шанувальників тих чи інших музичних напрямків [13].

Широко знаними стали такі музичні фестивалі та конкурси, як міжнародний фестиваль оперного мистецтва (Італія), фестиваль «Сніг та Симфонія» (Швейцарія), фестиваль музики та мистецтв (Велика Британія), міжнародний фестиваль російської класичної музики імені С.В. Рахманінова (Росія), міжнародний музичний конкурс імені П.І. Чайковського (Москва, Росія), пісенний конкурс «Євробачення» та багато інших [3, 4].

Наявність міцних традицій, статус, зірковий склад журі, відповідна рекламна піар-кампанія, підтримка продюсерів, спонсорів та органів влади перетворили ці фестивалі та конкурси на яскраві події, що стали популярними та престижними як серед учасників, так і серед глядацької аудиторії. Саме завдяки таким фестивалям та конкурсам музично-фестивальний туризм перетворився на преваляючий вид подієвого туризму. Так, домінуючим видом подієвого туризму виступає фестивальний туризм у Білорусії. Його яскравою перлиною безумовно є широко знаний тепер далеко за межами країни фестиваль «Слов'янський базар» [1].

Незважаючи на значну кількість різного роду конкурсів та фестивалів, що проводяться у Харкові,

жоден з них не має дійсно загальнодержавного або, тим більше, міжнародного значення (хоча формально майже всі вони мають статус національних чи міжнародних). На нашу думку, це пов'язано з відсутністю якихось міцних традицій проведення музичних конкурсів республіканського або загальнодержавного рівня в Харкові, що багато в чому пояснюється тим, що в радянський час місто було центром важкого машинобудування СРСР, де була зосереджена низка підприємств, які створювали продукцію для військово-промислового комплексу, а відтак надмірна увага до міста була недоречною. З розпадом СРСР подібна «закритість» Харкова зникла, в той час як необхідність реклами Харкова, регіону та й України в цілому зростає.

Стримуючим фактором в цьому сенсі може виступати відсутність потужних продюсерських центрів, які в період незалежності в Харкові так і не сформувалися. В той же час, як свідчить досвід інших країн, проведення подібних заходів можливе навіть за відсутності власних ресурсів. Яскравим прикладом може стати пісенний конкурс «Нова хвиля», який тривалий час проводився в Юрмалі (Латвія). Реанімований на початку XXI ст. конкурс вже через кілька років став одним із найяскравіших явищ музичного культурно-мистецького життя на пострадянському просторі і мав справді міжнародний характер. Відвідати його приїжджали туристи з різних куточків Європи.

Крім фестивалів та конкурсів, що регулярно проводяться у місті, музичне життя Харкова багато в чому продовжує зосереджуватися навколо традиційних мистецько-культурних інститутів, якими виступають театри. Так, з-поміж семи театрів, що діють у Харкові, два пов'язані з розвитком музичної культури регіону – театр музичної комедії та театр опери та балету. Крім цього в Харкові є обласна філармонія, а також Будинки органної та камерної музики (органний зал).

Зазначимо, що далеко не кожний обласний центр має таку кількість музичних установ. Зокрема, рівень розвитку музичної культури в регіоні підкреслює наявність театру опери та балету. У багатьох інших регіонах Лівобережної України, а також у деяких сусідніх областях Росії оперні театри відсутні. Наприклад, немає власного оперного театру в Полтаві, Сумах, Белгороді тощо.

В той же час маємо визнати, що, незважаючи на наявність потужних музичних закладів у місті, рівень їх відвідуваності нерідко доволі невисокий. Наведемо лише деякі дані. Якщо у 1990 р. кількість громадян, які відвідували концерти і театри, складала відповідно 686 тис. і 657 тис. відвідувачів, то у 2000 р. концерти відвідало 97,3 тис., театри – 503,3 тис. осіб [10, с. 657]. За сумним висловлюванням одного із солістів ХНАТОБу імені М.В. Лисенка, під час деяких оперних вистав на сцені нерідко більше діючих осіб, аніж відвідувачів у глядацькій залі.

Ситуацію, на наш погляд, могла б дещо виправити державна підтримка у вигляді додаткових асиг-

нувань на закупівлю нових реквізитів, декорацій, костюмів, технічного обладнання, впровадження новітніх технологій, які б могли бути застосовані в процесі організації концертних виступів чи постановках вистав, оскільки вони суттєво посилюють візуальне враження та позитивно впливають на динаміку відвідин музичних спектаклів, концертів, тих чи інших сольних виступів тощо. В наш час варто враховувати, що сучасний глядач іде не стільки на якісну музику, як на яскраве видовище (останнє здебільшого виступає головним фактором). Як зазначає відомий вчений мистецтвознавець, драматург та журналіст О.Чепалов: «Жоден лондонський м'юзікл сьогодні не є бенефісом яскравої артистичної особистості. Тому ставку роблять не на ім'я, а на техніку видовища» [14].

Дещо іншим на Заході став і підхід до класичних оперних постановок. Режисер там зайнятий не тим, аби відтворити зміст вистави, а відбудовує власну сюжетну лінію, не змінюючи при цьому жодного слова або ноти тексту. Герої класичних вистав нерідко взагалі переносяться в наш час, носять сучасний одяг, пересуваються на сучасних технічних засобах, що наближає реалістичність подій, які зображуються на сцені, до сучасних і є проявом креативності, яка схвально, зустрічається глядацькою аудиторією (особливо молоддю) [9].

Реалізація вищезазначених ідей, на наш погляд, сприяла би збільшенню кількості туристів у Харкові, оскільки якісні музичні вистави в поєднанні з яскравим видовищем та актуалізацією проблематики класичних постановок викликають інтерес не лише у мешканців міста, в якому вони проводяться, а й далеко за його межами.

Зміст же музично-фестивальних програм, які станом на сьогоднішній день може запропонувати ринок туристичних послуг Харкова в рамках подієвих турів, за своєю насиченістю, яскравістю, технічною оснащеністю значно поступається європейським. Більшість культурно-мистецьких подій регіонального рівня не приваблюють достатньої кількості туристів, щоб можна було вести мову про їх вплив на розвиток в'їзного туризму Харкова.

Серед чинників, які гальмують процес формування ринку подієвого туризму (частиною якого є музично-фестивальний туризм), можна назвати неналежний рівень організації, технічного оснащення та фінансування тих культурно-мистецьких заходів, що здатні привертати увагу потенційних туристів, а також недостатню рекламно-інформаційну політику щодо тих івентів, які плануються. Значно ширшими, на наш погляд, мали б стати рекламна піар-кампанія тих чи інших вистав або концертів, а також рекламування гастролів та виступів маловідомих іноземних виконавців у Харкові. Необхідно відзначити також і відсутність активності чиновницького апарату відповідних місцевих та державних органів влади, а також представників приватнопідприємницького корпусу Харкова, які з

обережністю ставляться до даного виду туризму і не надто охоче ризикують його розвивати. Зауважимо, втім, що такий стан речей не є характерною рисою виключно Харкова або України. Притаманний він й іншим країнам пострадянського простору [3].

В той же час подієвий туризм являє собою унікальний вид туризму, оскільки він є фактично невичерпним за своїм змістом [1, 6]. У такому великому культурному центрі, яким виступає Харків, з доволі потужним креативним потенціалом його мешканців, при дієвій підтримці зацікавлених осіб (якими якраз і мають виступати підприємці та можновладці) фактично будь-який музично-мистецький захід (фестиваль, конкурс, концерт, музична вистава, оперний спектакль тощо) може стати відправною точкою розвитку туризму в регіоні.

Зазначимо, що музично-фестивальний туризм є надійним ресурсом підвищення іміджу Харкова та джерелом підйому його економічного добробуту. Він створює базу для зростання зайнятості, підвищення культурного рівня населення міста. Як зазначають дослідники фестивального туризму в Україні, музично-фестивальний туризм робить вагомий внесок у зайнятість та працевлаштування кваліфікованих кадрів з багатьох спеціальностей, які в сучасній Україні, на превеликий жаль, не є високооплачуваними [12].

Харків має в цьому сенсі і відповідну базу, і міцні традиції, і вигідні культурно-історичні переваги, які полягають в тому, що місто виступає певним лідером культурно-мистецького життя в регіоні через наявність високої концентрації музичних закладів з відповідним якісним складом музикантів, артистів, виконавців, режисерів тощо. Потужною базою підготовки останніх виступає низка провідних навчальних закладів міста: Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського, Харківська державна академія культури, Харківське музичне училище імені Б. Лятошинського, Харківське училище культури, низка шкіл естетичного виховання. Всі вони мають тривалу історію і широко знані далеко за межами міста і країни. За даними дослідників, Харків входить до першої п'ятірки серед міст України за кількістю вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців відповідних спеціальностей для музично-фестивальної діяльності, поступаючись лише Києву, Львову та Одесі [12]. В цьому відношенні Харків має першість на теренах східної України, адже жоден інший обласний центр Лівобережжя наявністю такої переваги похизуватися не в змозі. Зокрема, мистецькі ВНЗ відсутні в Запорізькій, Полтавській, Сумській областях, а також у ряді інших областей України [12].

Широко відомими стали і митці (композитори, диригенти, музиканти, співаки), доля яких так чи інакше пов'язана з Харковом, — В. Арканова, М. Бернес, Ю. Багатіков, Б. Гмиря, Л. Гурченко, І. Дунаєвський, М. Кармінський, В. Крайнев, Д. Крамер, В. Мулерман, Е. Мірошніченко, В. Палкін,

К. Шульженко та багато інших. Всі вони або навчалися в Харкові, або починали тут свій творчий чи життєвий шлях [11].

Специфічними рисами музично-мистецьких заходів, що викликають увагу громадськості та здатні сприяти напливу туристів, є орієнтація на цільову аудиторію, а також потреба у високоякісному управлінні та професіоналізмі їхнього проведення. В цих умовах керівництво музично-мистецьких закладів має якомога частіше здійснювати такі організаційні заходи, які б могли претендувати на статус подієвих.

Як відомо, неабиякий ажіотаж справляють прем'єри вистав (особливо – широко знаних у світі). Так, на кількох прем'єрах вистави «Циганський барон», які відбулись у Харківському театрі музичної комедії в 2014 р., в залі театру панував аншлаг. Те ж саме стосується і прем'єри всесвітньо відомої опери «Кармен», що після тривалої перерви відбулася в Харківському національному академічному театрі опери та балету імені М. В. Лисенка в 2015 р., а також опери «Carmina Burana», прем'єра якої стала в 2014 р.

Вдалим кроком популяризації класичного мистецтва стало запрошення до участі у виставах зірок національної опери, а також уславлених артистів, які працюють за межами України, – вихованців вітчизняної виконавської школи. Яскравим прикладом цього є проведення в Харкові фестивалю «Схід Опера» на початку жовтня 2015 року, в межах якого на сцені ХНАТОБу імені М.В. Лисенка виступали провідні музиканти, співаки, артисти балету – А. Позняк, О. Голіцо, Я. Ваня, У. Шнайдер. Не менш вдалим було і запрошення на головну чоловічу партію в опері «Пікова дама» провідного тенора, одного із кращих драматичних тенорів світу, В. Галузіна (який в різний час працював у провідних оперних театрах світу – Маріїнському театрі, театрах Ла-Скала та Метрополітен-опера). Це викликало справжній фурор – білети на фестиваль бронювали навіть мешканці з інших міст України [8, 15].

В той же час треба мати на увазі, що регіональні театри не в змозі часто здійснювати прем'єри нових спектаклів чи запрошувати зірок світової величини, оскільки це пов'язано і з чималими технічними та організаційними труднощами, і зі значними фінансовими витратами.

Керівництво та колективи музичних закладів Харкова задля привернення уваги глядачів вдаються до певних креативних заходів, що сприяють популяризації класичної музики та музичних вистав серед широкої аудиторії. Зокрема, загальновідомими стали виступи оркестру Харківської обласної філармонії так би мовити «під відкритим небом» – на різних майданчиках, на підприємствах, в державних установах і закладах міста, навіть на станціях метро. Не менш популярності здобули і програмні заходи «Янко-шоу», розраховані на масового відвідувача. Крім виконання музичних творів під час програми відбуваються різного роду вікторини та розі-

граші. «Порцію» популярності обласній філармонії також додають концертні виступи, присвячені певним категоріям відвідувачів (як, наприклад, «Ефект Моцарта», який розрахований на вагітних жінок), виконання оркестровим колективом філармонії творів сучасних композиторів (наприклад, композицій з репертуару оркестру під керівництвом видатного диригента П. Морія, виконання яких відбулося влітку 2014 р.) тощо.

Розширенню музично-фестивальної програми подієвого туризму в Харкові та збільшенню потоку туристів до Харківської обласної філармонії сприяла б організація конкурсу-фестивалю органної музики з метою популяризації органних концертів серед широких верств населення. Такі концерти органної музики є характерним явищем для багатьох країн Європи. Харків має для цього і відповідну базу (Будинок органної та камерної музики), і професійних фахівців з гри на такому музичному інструменті. В процесі підготовки та проведення такого музично-мистецького заходу доцільно скористатися досвідом Львова, де подібний фестиваль відбувається кожної осені [12].

У ХНАТОБі імені М. В. Лисенка вже традиційними стали концертні програми, в яких майстри харківської оперної сцени виконують ті чи інші естрадні композиції. Проводяться також і концерти пам'яті видатних композиторів та виконавців, які здійснили вагомий внесок в розвиток музичного мистецтва, – М. Магомаєва, Б. Гмирі, А. Бабаджаняна та ін., під час яких лунали твори, що були написані чи виконувалися зазначеними митцями. Цікавим ноу-хау керівництва оперного театру став експеримент з відкриття нового театрального сезону 2014/2015 р. оперною виставою «під відкритим небом», коли солісти виступали в класичній постановці опери «Запорожець за Дунаєм» на майданчику перед оперним театром, що отримало схвальні відгуки глядачів.

Одним із явищ музичного культурно-мистецького життя Харкова, яке може сприяти збільшенню потоку туристів до міста, є концертні програми вітчизняних та іноземних діячів шоу-бізнесу, музичних колективів, оркестрів, які виступають у Харкові в межах своїх гастрольних турів. З-поміж зірок світової естради, які в різний час неодноразово відвідували місто, варто назвати Т. Кутуньо, А. Сафіно, П. Каас, М. Леграна та ін. Далеко не кожне місто в Україні та у Європі може цим похизуватися. А отже, гастрольні тури зірок такого рівня напередодні їхніх концертів у Харкові потребують якомога ширшої реклами у ЗМІ.

Варто мати на увазі, що для багатьох меломанів географія гастролів їх улюблених виконавців далеко не завжди настільки широка, як цього б хотілося шанувальникам. Чимало виконавців та музичних колективів взагалі доволі рідко відправляються в гастрольні тури. Тому, задля того, щоб відвідати їхні концерти, меломанам нерідко доводиться відправлятися до інших міст або навіть країн. При цьому

нерідко ігнорується навіть затратність такої поїздки, оскільки справжнім шанувальникам жоден, навіть найякісніший, відео- чи аудіозапис не зможе замінити живе виконання. Такий «подієвий» турист згоден заплатити чималі кошти за можливість відвідати цікавий для нього концерт або фестиваль [3, 13]. Цей психологічний нюанс також варто враховувати в процесі реалізації стратегії розвитку музично-фестивального туризму в місті. Згадаємо, що задля того, аби відвідати концерт легендарного британського гурту «Queen», який відбувся в Харкові у вересні 2008 р., до міста з'їжджалися не лише мешканці з різних регіонів України, але й з інших країн.

Для проведення концертів різного рівня складності та масштабу в Харкові в свій час була створена і відповідна база. Зокрема, збудовано кіноконцертний зал «Україна» в парку імені Т. Шевченка, зведена нова будівля ХНАТОБу імені М. В. Лисенка, на великій сцені якого також часто відбуваються виступи відомих виконавців. У якості майданчика для виступів зірок неодноразово виступав Палац спорту [10, с. 514].

На зустріч іноземних гостей, як зірок шоу-бізнесу, оперних співаків, музикантів, так і чисельної армії туристів, розрахована і широка мережа готельних закладів Харкова. Частина з них модернізована і переоснащена, частина збудована з урахуванням діючих технологічних вимог, як, наприклад, чотиризірковий готель «Kharkiv Palace», зведений за сучасними стандартами до Євро-2012 і розрахований на прийом гостей з різних куточків світу.

Поліпшенню туристичного іміджу міста, на нашу думку, сприяла би модернізація деяких культурно-мистецьких об'єктів. У першу чергу це стосується Харківського оперного театру, оскільки архітектурні об'єкти, в яких розміщуються оперні театри, вже самі по собі мають бути витворами мистецтва. Принаймні, так є в більшості країн Європи, де будівлі оперних театрів є окрасою міста, його візитною картою. Будівля ж оперного театру в Харкові радше нагадує якийсь виробничий об'єкт, аніж храм мистецтва.

У контексті питання створення культурно-мистецького об'єкта, що відповідав би сучасним технічним вимогам і водночас зберігав би академічність

архітектурного стилю, доволі цікавим, на нашу думку, є проект перебудови (побудови) будівлі харківської обласної філармонії. Якщо реальний вигляд споруди буде такий же, який представлений у проектному варіанті, то нова будівля філармонії без перебільшення стане справжньою перлиною Харкова і, безумовно, буде об'єктом туристичних екскурсій, які матимуть культурну тематику.

Модернізації потребує і ХАТМК (театр музичної комедії). Проведення ремонту та оснащення за сучасними вимогами безумовно посилить увагу туристів до театру.

Звичайно, вищезазначені недоліки стосуються в першу чергу зовнішньої характеристики привабливості провідних центрів музичного мистецтва Харкова. Втім вони безумовно мають бути враховані в процесі формування концепції розвитку туризму в місті та в регіоні.

В цілому ж ми з повним правом можемо зазначити, що Харків є провідним центром музичної культури у східній Україні. Тут діє низка музичних закладів зі значним репертуаром, який оновлюється, відбуваються креативні інновації з урахуванням соціального запиту публіки та з метою розширення глядацької аудиторії. За останні кілька десятиліть у Харкові зростає кількість різного роду конкурсів і фестивалів, в яких доволі часто представлений не один, а кілька музичних напрямків, що відчутно розширює конкурсну базу заходів. Створено умови для проведення концертних програм зірок світового рівня в межах їх гастрольних турів. Відповідним чином оновлена інфраструктура для прийому гостей з різних куточків планети. Всі ці фактори за умов відповідного фінансування різних музично-мистецьких проектів та їхньої активної підтримки з боку органів влади, спонсорської допомоги з боку представників бізнесу, належного рівня організації, наявності чіткої програми заходів для популяризації музично-фестивального руху (а разом з ним і подієвого туризму загалом), правильної рекламної політики будуть сприяти перетворенню Харкова на справжній центр музично-мистецького, фестивального, культурно-розважального туризму сходу України.

Література:

1. Александрова А. О. Состояние и перспективы развития событийного туризма в Республике Беларусь / А. О. Александрова // Материалы X Международной научной конференции «Беларусь в современном мире». — Минск, 28 октября 2011. — С. 183–184. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/aleksandrova2.htm.
2. Алексеева О. В. Событийный туризм и ивент-менеджмент / О. В. Алексеева // Российское предпринимательство. — 2011. — № 6. — Вып. 2 (186). — С. 167–172. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/alekseeva.htm.
3. Артюх Д. В. Событийный туризм в России и за рубежом / Д. В. Артюх, И. А. Колупанова // Горизонты образования. — Барнаул, 2008. — Вып. 10. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/artjuh.htm.
4. Бабкин А. В. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. — 252 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tourlib.net/books_tourism/babkin09.htm.
5. Вань М. Основные доминанты событийного туризма / М. Вань // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. — 2009. — №2. Сер. «Экономика и управление». — Т. 22 (61). — С. 80–86. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/van-myao.htm.

6. Габор Л. А. Формирование рынка событийного туризма в Одесском регионе / Л. А. Габор // Материалы научной конференции «Становление современной науки – 2012». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/gabor.htm.
7. Грицку-Андрієш Ю. П. Фестивальний туризм в системі рекреаційно-туристської діяльності / Ю.П. Грицку-Андрієш, Ж.І. Бучко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – Вип. 519–520. – С. 56–60. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/grycku.htm.
8. Ефанова М. Из любви к Харькову звезды оперы и балета отказались от гонораров / М. Ефанова // Вечерний Харьков. – 2015. – 5 октября. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vecherniy.kharkov.ua/news/111573/>.
9. Ефанова М. Харьковский композитор привез в родной город европейские традиции / М. Ефанова // Вечерний Харьков. – 2011. – 15 апреля. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vecherniy.kharkov.ua/news/50934/>.
10. Історія міста Харкова ХХ століття – Х. : Фоліо, Золоті сторінки, 2004. – 686 с.
11. Карнацевич В. 100 знаменитых харьковчан / В. Карнацевич. – Х. : Фолио, 2005. – 510 с.
12. Молодецький А. Значення фестивального туризму у розвитку міст та регіонів / А. Молодецький, А. Пташнік // Історія української географії. – 2012. – Вип. 26. – С. 113–118. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/molodeckyj.htm.
13. Музыкальный туризм. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/music-tourism.htm.
14. «Театральная бессонница» длиною в 40 лет // Время. – 2015. – 15 сентября. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://timeua.info/post/kultura/teatral-naya-bessonnica-dlinoyu-v-40-let-01345.htm/>.
15. Харьковский оперный открывает сезон: программа // Вечерний Харьков. – 2015. – 10 сентября. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vecherniy.kharkov.ua/news/110659/>.
16. Туристичний імідж регіону: монографія/ За ред. А. Ю. Парфінєнка. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. — 312 с.